

УДК 355.4

Т. А. Сутюшев

Л. П. Полупан

В. В. Кірвас

ТАКТИКА ПОДОЛАННЯ ІНЖЕНЕРНИХ ЗАГОРОДЖЕНЬ У ВИГЛЯДІ БАРИКАД

Розглянуто проблему визначення тактики дій у разі подолання інженерних загороджень вуличних комунікацій у ході масових заворушень. Надано опис барикад. На підставі узагальнювання відповідного досвіду практичних дій правоохоронців, який вони набули під час кризових подій, а також результатів емпіричних (польових) досліджень із застосуванням елементів протиперекидних мобільних бар'єрів та протиосколкових ковдр запропоновано тактику подолання барикад.

Ключові слова: масові заворушення, інженерні загородження (барикади), тактика подолання барикад.

Постановка проблеми. Протестний рух громадян як виявлення незадоволення своїм соціальним становищем спостерігається у більшості країн світу, і в тому числі у європейських країнах. Іноді протестний рух відбувається у формі крайніх несанкціонованих заходів (дій) із залученням значних мас громадян. У випадках, коли такі маси очолюють лідери радикально налаштованих груп, як правило, розпочинаються масові заворушення, які руйнують громадський порядок, створюють небезпеку здоров'ю та життю звичайних громадян, насамперед, літнього віку та дітям. Іноколи масові заворушення викликають серйозні порушення функціонування систем життєзабезпечення населених пунктів – від невеликих містечок до великих міст. Історія знає чимало випадків, коли масові заворушення опосередковано сприяли загибелі людей, які не були їх учасниками. Мова йде про випадки загибелі людей (звичайних мешканців), яким не було своєчасно надано допомогу через перешкоджання проїзду по комунікаціях спеціальних автомобілів з медичним персоналом та фахівцями з пожежогасіння. Проїзду таких автомобілів можуть перешкоджати як самі учасники масових заворушень, так і інженерні споруди у вигляді барикад, якими вони блокують вуличні комунікації.

Як показує світовий досвід, у тому числі європейський, правоохоронні органи жорстко, із самого початку масових заворушень докладають зусиль для виключення блокування

вуличних комунікацій і під час спорудження протестувальниками барикад намагаються якомога швидше прокласти у них проходи для транспорту і пішоходів. Цьому процесу передують тактичні дії правоохоронців з розвідки барикад (насамперед інженерної) та безпосереднього їх подолання. На жаль, ці дії у спеціальних документах докладно не визначені, хоча потреба їх обґрунтованого опису є. У цілому це становить певну проблему. Тому для її вирішення є необхідність, насамперед, в узагальнюванні досвіду відповідних практичних дій правоохоронців, який вони набули у ході реальних масових заворушень, та в узагальнюванні емпіричного досвіду, набутого під час експериментальних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Напередодні відомих кризових подій, що відбулися наприкінці 2003 р. – початку 2004 р. у столиці держави, Міністерством внутрішніх справ України був розроблений перелік керівних документів, який частково узагальнював досвід дій правоохоронних органів та внутрішніх військ, накопичений під час протестних акцій, що періодично проводилися протягом 2000 – 2001 рр. активістами молодіжної організації “Пора” під гаслами “Україна без Кучми”. Зазначені акції проводились у жорсткій силовій формі із застосуванням проти правоохоронців підручних засобів, з використанням простіших інженерних споруд. Однак жоден із розроблених документів не містив практичних рекомендацій щодо тактики подолання

інженерних загороджень у вигляді барикад. Частково це можна пояснити тим, що емпіричні дослідження за такою тактичною тематикою не проводилися, адже вважалося, що це ще не на часі.

Через певний час за результатами вивчення та дослідження кризових подій наприкінці 2003 – початку 2004 рр. у червні 2005 р. Міністром внутрішніх справ України було видано розпорядження [1] про забезпечення охорони громадського порядку й безпеки громадян під час підготовки та проведення масових заходів. А через місяць, у липні 2005 р., Управлінням масових акцій та охоронних заходів Департаменту громадської безпеки Міністерства внутрішніх справ України були видані відповідні методичні рекомендації [2]. Зазначені документи мали конкретний практичний характер. У цих документах, крім іншого, йшлося про забезпечення прогнозування обстановки, ретельне рекогносцирування місцевості з визначенням стану мережі автодоріг [1], було наведено перелік основних нарядів сил, надано чітке тлумачення відповідних основних понять і термінів, акцентовано на вживанні заходів для забезпечення безпеки руху автотранспорту і громадян [2]. У заключному розділі [2] наводилися витяги з Конституції і законів України про відповідальність за скоєння правопорушень під час проведення масових заходів та акцій, і в тому числі за пошкодження шляхів сполучення, блокування транспортних комунікацій. Однак у зазначених документах про спосіб подолання барикад та їх розгородження не йшлося.

Стосовно міжнародного досвіду з охорони громадського порядку в ході масових акцій на комунікаціях міст слід нагадати досвід зведених поліцейських підрозділів з контингенту SPU у Косові, який частково висвітлено у статті [3]. Серед останніх наукових публікацій, певною мірою пов'язаних зі спробами осмислювання й узагальнювання нещодавніх кризових подій в Україні наприкінці 2013 – початку 2014 рр., заслуговує на увагу стаття [4]. Однак серед запропонованих способів застосування сил правопорядку способи подолання інженерних загороджень у вигляді барикад, а також способи їх розгородження у цій публікації, як і в інших, не розглядалися.

Метою статті є визначення тактики подолання інженерних загороджень у вигляді

барикад силами охорони громадського порядку за умов масових заворушень.

Виклад основного матеріалу. Кризові події, що розгортались в Україні наприкінці 2013 р., із самого початку характеризувалися достатньо жорстким протистоянням між представниками правоохоронних органів та учасниками протестних дій. Для перешкоджання діям сил сектору безпеки держави протестувальники широко використовували саморобні інженерні споруди – барикади, які будувались, в основному, з підручних засобів, частіше – з автомобільних покришок. Барикади споруджувались як з метою демонстрації своїх рішучих намірів (у більшості таких випадків активна демонстрація учасниками масових заворушень своїх рішучих намірів супроводжувалася підпалом покришок, закиданням правоохоронців бруківкою, пляшками із запальною сумішшю, а іноді – й палаючими покришками саме з барикад), так і для припинення (перешкоджання) пересування правоохоронців та техніки вуличними комунікаціями. Слід зазначити, що споруджені в умовах щільних міських забудівель барикади значно ускладнювали функціонування не тільки об'єктів місцевої інфраструктури, але й цілих районів. Особливо наочно це відбувалося у центрі столиці країни, де проїзд (прохід) цивільного транспорту та звичайних громадян був іноді практично не тільки неможливим, але й небезпечним.

Споруджені барикади розрізнялися своїми геометричним, конструктивно-силовим та об'ємно-масовим компоунваннями.

Геометрично більшість споруджених барикад являла собою перешкоду, що перекривала вуличну комунікацію або частину майдану із залишенням невеликої ділянки для проходу. Форма барикад у поперечному перерізі являла собою фігуру, наближену до трапеції або напівовалу. За висотою барикади можна було поділити на маловисотні до 0,5 – 1,0 м (в основному, призначалися для перешкоджання проїзду автобронетехніки), середньовисотні від 1,0 до 2,0 м та висотні від 2,0 до 3,0 м. Середньовисотні та висотні барикади споруджувалися для перешкоджання пересуванню особового складу вздовж комунікацій.

З барикад такої висоти протестувальникам було зручно закидати правоохоронців камінням, бруківкою, пляшками із запальною сумішшю. Висота таких барикад забезпечувала спостерігачам

протестувальників зручний огляд перед барикадою, а також зоровий зв'язок зі спостерігачами, які вели спостереження з поверхів будинків, що розташовувалися з боків та попереду барикад.

За конструктивно-силовим компонованням особливо виділялися барикади, у яких окремі їх елементи зв'язувалися (скріплювалися) металевими тросами, дротами (горизонтальною обв'язкою) та у деяких випадках конструктивно скріплювалися із ґрунтом (полотном дороги) за допомогою вбитих у ґрунт паль (відрізків металопрокату у вигляді труб, кутиків тощо). Зсув таких конструкцій вимагав значних зусиль (до кількох тонн) з боку розгороджувальної техніки, обладнаної спеціальними відвалами. Слід зауважити, що для виконання подібної функції добре зарекомендувала себе спеціальна техніка на базі автомобіля КраЗ, обладнана зазначеним відвалом. Щодо барикад, які споруджувалися швидкоплинно, так званим "навалом" з окремих підручних елементів (діжок, покришок, шпал), то в них, як правило, елементи між собою не зв'язувалися. У деяких випадках такі барикади розгороджувалися за допомогою сталевих кішок на металевих тросах. Зсув барикад у таких випадках здійснювався за допомогою звичайних вантажівок. Але такі дії були пов'язані з певним ризиком для особового складу, що брав участь у розгородженні.

Щодо об'ємно-масових компоновань, то у більшості барикад їх переважаюча маса зосереджувалася в їх основі у вигляді бетонних елементів різної форми (від бордюрів до блоків), завантажених металевих діжок, мішків з піском, які набували міцності після поливу їх водою, що на морозі цементувала пісок.

Визначення раціональної тактики подолання барикад автори статті проводили на підставі аналізу й узагальнення практичного досвіду правоохоронців та емпіричних досліджень за участю особового складу роти оперативного призначення Національної гвардії України. У ході досліджень, крім іншого, визначалися можливості використання штатних засобів інженерного захисту за новим призначенням.

Емпіричні дослідження проводилися на спеціальній експериментальній споруді, яка являла собою центральний фрагмент середньовисотної барикади з гумових покришок великовантажного автомобіля. Метою досліджень було визначення тактики подолання барикад в умовах обмеженого часу

ротою оперативного призначення НГУ. Саме рота вибиралася за розрахункову одиницю для виконання завдання з припинення масових заворушень силами бригади оперативного призначення у типовому адміністративному районі великого міста.

Набутий практичний досвід та аналіз викладеного дають змогу зазначити таке. Подолання вуличних барикад та їх розгородження слід здійснювати у складі роти (наприклад, оперативного призначення на броневих автомобілях у складі трьох взводів) з групою інженерної розвідки і розгородження зі спеціальним автомобілем, обладнаним водометом та відвалом. Завдання групи: збирання відомостей про місцевість, оцінювання системи загороджень (барикади або система барикад) з визначенням чисельності та ступеня захищеності її захисників, можливих шляхів їх відходу, а також безпосередня участь у розгородженні (розбиранні) барикади. Наведені завдання доцільно виконувати на броневих автомобілях або під прикриттям щитів (протиосколкових ковдр) у пішому порядку.

Позитивний досвід дій правоохоронців, набутий у ході емпіричних досліджень, дозволяє говорити про такий порядок подолання і розгородження барикад. На підставі даних попереднього прихованого спостереження і підслуховування група інженерної розвідки та розгородження проводить розвідку "боєм" (демонстраційними діями) з основним завданням – оцінювання поточного стану барикади та її захисників. У ході оцінювання обов'язково визначаються сила та напрям вітру, температура повітря безпосередньо у районі барикади, що дає можливість ефективно з дотриманням передбачених заходів безпеки застосовувати спецзасоби (в основному, аерозолі сльозогінної дії).

Емпіричні дослідження показали, що наближення до розвіданої барикади з метою її подолання слід здійснювати повзводно під прикриттям водомета та аерозолей для примушення протестувальників до відходу з барикади. Після їх відходу (у випадку, якщо спецавтомобілю не вдається зсувом зробити прохід або розгородити барикаду) перший взвод у ролі передової команди приступає до подолання барикади. Для подолання середньовисотних та висотних барикад зручно, як показали польові дослідження,

використовувати вертикальні елементи “протиперекидних мобільних бар’єрів” (рис. 1), які являють собою виготовлені з металевого кутика зарешічені рами розміром 2,4×2,0 м. Невелика вага цих рам та розміри чарунок решітки (0,05×0,05 м) роблять їх придатними для перенесення 3-4-ма правоохоронцями.

Рис. 1. Наближення до учбового модуля першої четвірки правоохоронців з вертикальним елементом протиперекидного мобільного бар’єра

Перший взвод для облаштування проходу над барикадою за допомогою вертикальних елементів протиперекидного мобільного бар’єра діє послідовно силами 1-го відділення. Перша трійка (четвірка) цього відділення з вертикальною секцією наближається до барикади і встановлює її під кутом, який забезпечує її стійкість, та закріплює її. Досвід показав, що закріплювати зручно за допомогою вироблених з арматури “Т-подібними” штирями, яких вбивають у ґрунт. Після першої трійки (четвірки), використовуючи встановлений нею елемент, приступає до встановлення другого елемента, діє друга трійка (четвірка). Двоє правоохоронців після закріплення другого елемента стрибають униз за барикаду і забезпечують прийом та закріплення третього елемента від третьої трійки (четвірки). Вони забезпечують підстраховку і ведуть спостереження, доки весь 1-й взвод по наведеному трапу не подолає барикаду (див. рис. 2, 3).

Після подолання барикади 1-й взвод шикуються у “моноліт” і просувається вперед на відстань до 50 м для прикриття подолання барикади особовим складом інших взводів. Під час його пересування долає барикаду 2-й та 3-й взводи. Далі пересування роти слід здійснювати способом “хвиля” або “перекат”.

Під час просування роти вперед (можливо, до наступної барикади) група інженерної

розвідки та розгородження займається розгородженням подоланої барикади насамперед, в обсязі, достатньому для проїзду машин швидкої допомоги для надання невідкладних медичних послуг місцевим жителям. Проведені польові дослідження показали, що навченим правоохоронцям на подолання барикади у складі взводу зазначеним способом потрібно не більш 2-3 хвилин. В умовах суцільних забудов за необхідності здійснення швидкого пересування великих підрозділів (рота, батальйон) доцільно (для забезпечення надійного управління) пересувати їх компактними групами у складі не більше роти. Виконання цієї умови дає й більші можливості.

Рис. 2. Закріплення другого елемента

Рис. 3. Подолання взводом учбового модуля барикади за допомогою елементів протиперекидних мобільних бар’єрів

Тепер про деякі можливі способи пересування (наближення) підрозділів вуличними комунікаціями до інженерних загороджень (барикад) у разі безконтактного силового впливу на них з боку учасників масових заворушень.

Пересування колони підрозділу правоохоронних органів або Національної гвардії України територією, де відбувається порушення громадського порядку і трапляються масові заворушення, має проводитись у похідному порядку у повній готовності до перешикування у передбойовий та бойовий порядки на випадок вогневого впливу або застосування протилежною стороною підручних засобів (праці, каміння тощо).

Організація пересування та його безпосереднє проведення мають здійснюватися відповідно до положень певних статутів, починаючи зі стройового, на підставі розпорядження старшого начальника та командира підрозділу (колони).

У розпорядженні командир підрозділу, крім іншого, має вказати загальний порядок пересування, маршрут з виділенням окремих ділянок та час пересування, похідний порядок на тій чи іншій ділянці маршруту, рубежі (ділянки), на яких слід очікувати вплив протилежної сторони та можливий порядок (прийоми) можливого перешикування і способи захисту особового складу. З урахуванням наведених факторів визначаються прийнятні швидкості пересування окремими ділянками маршруту.

В умовах суцільних забудов за необхідності здійснення швидкого пересування великих підрозділів (рота, батальйон) доцільно (для забезпечення надійного управління) пересувати їх компактними групами у складі не більше роти. Виконання цієї умови дає їй більші можливості для захисту особового складу від впливу протилежної сторони.

За наявності спеціальних засобів захисту, таких, як наприклад “ковдра протиосколкова”, у разі вогневого впливу протилежної сторони або застосування нею підручних засобів (каміння, каміння з працею та ін.) пересування слід проводити відділеннями з використанням елементів зазначеної “ковдри”. У цьому випадку відділенню доцільно шикуватися у колону “по два” і пересуватися під захистом елементів ковдри, підтримуючи її у вертикальному положенні з боку загрози. Її

підтримку зручно здійснювати за допомогою кийків гумових типу “ПР-73”, “ПР-73М”, які слід всовувати у штатні та додатково обладнані нашиті стрічки. Замість кийків гумових можна використовувати штирі для позначення проходів у мінних полях, що входять до комплекту “БРДМ” спеціального призначення, якого возять, або відрізки труб з легкого сплаву типу “АМГ”, що використовують для виготовлення дельтапланів. У крайньому випадку можна використовувати звичайні лижні палки.

У разі вогневої загрози зверху, наприклад, з поверхів будинків, частину елементів ковдри необхідно утримувати над головами.

Пересування підрозділу слід здійснювати з орієнтуванням на наявні укриття, які треба заздалегідь помічати на маршруті. Найбільш зручними укриттями можуть бути під'їзди будинків, в'їзди в їх двори та ін.

У випадку раптового відкриття вогню не слід затримувати рух і з'ясовувати напрям, з якого він ведеться. Необхідно якомога швидше перебігти до найближчого укриття і тільки потім встановлювати місцезнаходження вогневої загрози. Перебудови похідного порядку під час перебігання під вогнем треба уникати, за винятком появи поранених. У разі появи поранених частину елементів “ковдри” можна використовувати як для їх перенесення, так і для їх безпосереднього прикриття.

Ковдру протиосколкову як захисний засіб з урахуванням її обмежених розмірів (2,6×1,2 м) слід використовувати у такому розрахунку: одна “ковдра” – на одне відділення. У разі використання “ковдри” бойовий порядок відділення, як було зазначено вище, слід шикувати “у колону по два” (рис. 4).

Рис. 4. Пересування підрозділу (відділення) під прикриттям “ковдри” в умовах міських забудов

Командир відділення має займати місце з тильного від загрози боку. Пересування доцільно здійснювати швидко з періодичною

зміною напрямку руху через кожні 15–20 м. Таке пересування значно ускладнює ведення прицільного вогню з боку противника. Водночас, як показали польові дослідження, у разі пересування бігом для утримання бойового порядку швидкість під час перебіжок не повинна перевищувати 10–12 км/год.

Як показав польовий досвід, запропонований спосіб пересування із застосуванням захисних засобів є раціональним в умовах щільних міських забудов. Цей спосіб придатний для пересування підрозділу НГУ (складом до роти) вуличними комунікаціями, перегородженими барикадами (з метою наближення до них), що контролюються учасниками масових заворушень (можливо, з вогнепальною зброєю).

Польовий експеримент, проведений з особовим складом роти оперативного призначення (на броневих автомобілях), показав таке. Навчання запропонованими способами особового складу займає до 45 хв. Його доцільно проводити спочатку у складі окремих груп (відділень), а потім – у складі взводів. Достатньо складними питаннями виявилися вибір прийнятних команд (сигналів) управління групами, взводами та ротою в цілому та їх відпрацювання в умовах жорсткої силової безконтактної протидії з боку умовного противника. На особливу увагу заслуговували питання перешикання бойових порядків у разі появи “пораних та загиблих”, а також способи та прийоми їх транспортування. Слід зазначити, що особовий склад було представлено військовослужбовцями строкової служби третього періоду навчання (з півторарічним досвідом служби), який готувався за існуючою програмою бойової та спеціальної підготовки.

У подальшому, як показали польові дослідження, доцільно:

– остаточно визначити раціональний порядок перешикання відділень у разі появи пораних (легко або важко) та загиблих і зміни загального порядку пересування, за наявності легкопораних, в умовах вогневого впливу з боку противника;

– визначити нормативи пересування особового складу запропонованими способами;

– остаточно визначити комплекс захисних властивостей “ковдри протиосколкової”.

Висновок

Наведений підхід до проведення емпіричних (польових) досліджень у поєднанні з методом аналізу й узагальнювання практичного досвіду підрозділів правоохоронних органів та НГУ надав позитивних результатів у визначенні тактики подолання особовим складом інженерних загороджень (барикад) в умовах масових заворушень під силовим впливом їх учасників.

У подальшому запропоновані способи та прийоми потребують удосконалення з визначенням необхідних нормативів. Усе це може дати підстави для обґрунтування внесення відповідних змін до програм бойової та спеціальної підготовки.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення охорони громадського порядку й безпеки громадян під час підготовки та проведення масових заходів [Текст] : розпорядження Міністра внутрішніх справ України № 484 від 11 черв. 2005 р. – 10 с.

2. Методичні рекомендації з питань забезпечення охорони громадського порядку та громадської безпеки під час підготовки і проведення масових заходів та акцій (від 19 липня 2005 р. № 10/7-3520) [Текст]. – Київ : Управління масових акцій та охоронних заходів Департаменту громадської безпеки МВС України, 2005. – 26 с.

3. Сутюшев, Т. А. Проблема розвідувального забезпечення спеціальних поліцейських підрозділів (SPU) миротворчого контингенту ООН, що висвітлює практичний досвід його діяльності [Текст] / Т. А. Сутюшев, І. Є. Морозов // Честь і закон. – 2010. – № 3. – С. 80–86.

4. Способи застосування формувань Національної гвардії України з урахуванням їх протистояння з натовпом за умов масових заворушень [Текст] / О. Л. Назаренко, Г. А. Дробаха, І. С. Луговський, С. О. Воробйов // Честь і закон. – 2018. – № 1. – С. 29–34.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2018 р.

УДК 355.4

Т. А. Сутюшев, Л. П. Полупан, В. В. Кирвас

ТАКТИКА ПРЕОДОЛЕНИЯ ИНЖЕНЕРНЫХ ЗАГРАЖДЕНИЙ В ВИДЕ БАРРИКАД

Рассматривается проблема определения тактики действий при преодолении заграждений уличных коммуникаций в ходе массовых беспорядков. Приводится описание баррикад. На основе обобщения соответствующего опыта практических действий правоохранителей, приобретенного в ходе кризисных событий, а также результатов эмпирических (полевых) исследований с применением элементов противополокидывающих мобильных барьеров и противоосколочных одеял предлагается тактика преодоления баррикад.

Ключевые слова: массовые беспорядки, инженерные заграждения (баррикады), тактика преодоления баррикад.

UDC 355.4

T. A. Sutushev, L. P. Polupan, V. V. Kirvus

ADVANTAGES OF ENGINEERING BARRIERS IN THE BARCAD

This article presents a problem in determining tactics of action in overcoming the engineering barriers of street communications during riotous disturbances. The authors carried out an analysis of scientific researches and publications, as well as examples of years in which used different methods of combating protesters. A description and detailed characteristic of the barricades that were built by protesters in Ukraine from 2000 to the present are given. In the course of research, the possibilities of using the staffing of engineering protection for the new appointment are determined. The authors define the way to overcome the street barricades with the assistance of the group of engineering intelligence and enclosure with a support of special cars equipped with water bodies and dumps. Conducting research that showed that the movement of large units (company, battalion) should be carried out by small groups (to ensure reliable management), and approaching the intelligence barricade in order to overcome it should be carried out under the cover of a water jet and aerosols (smoke, tear gas) for coercion protesters to leave the barricade. Based on the generalization of the relevant experience of practical actions of law-enforcers, which they acquired during crisis events, as well as the results of empirical (field) research using elements of anti-skid mobile barriers, as well as against fragmented blankets, a new tactic of overcoming barricades is proposed.

Keywords: mass disturbances, artificial obstacles, tactics of overcoming barricades.

Сутюшев Тахір Анварович – кандидат військових наук, доцент, провідний науковий співробітник науково-дослідного центру службово-бойової діяльності НГУ Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0002-1964-7483>

Полупан Любомир Павлович – військовослужбовець військової частини 3017 Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0003-1595-829X>

Кірвас Валерія Вікторівна – науковий співробітник Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
<https://orcid.org/0000-0001-5310-6587>